

SZIGETVÁR

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY 2017
régészeti értékek

RÉGÉSZET

Szigetvár [1408: Zygeth: Csánki 2. 583, 1464: Castrum Zygeth: Csánki 2. 575;1559: Sziget varat] (Pesti I. 87. Pécs, 1982. 452.)

A hely első védett épületét az Almás patak mocsaras árteréből kiálló, szigetszerű földsávon építették meg. A sziget egykori birtokosai magukat „Szigethi” néven említik, a vár alapítójának a család egyik tagját, Anthemius-t tartják. Ennek unokája, Szigethi Oswald építtette az első erősséget, a kör alakú, háromemeletes lakótornyot. Ez képezte a későbbi belső vár magját. A sziget körüli mocsaras tavat idővel kimélyítették és földsáncokkal körültöltötték. A várat előbb a Garayak, majd enyingi Török Bálint birtokolta. 1543-ban Ferdinánd király tulajdonába került. XV. századi okmányok a városról, mint oppidumról szólnak, feltehető, a téglalaprajzú város ekkor már körülkerített, védett hely volt.

A török támadások ellensúlyozására a várat és a várost megerősítik: 1548-1549-ben kiszélesítik a vár körüli tavat, megerősítik a sáncokat, megépítik a négyszögalaprajzú vár sarkain a földbástyákat, az északnyugati már kőből készítik. A vár középpontjában a belső vár, a középkori nagy lakótorony állt, a belső vár kijáratát földsánc védte. Tömésfalból készítették a vár falait és szabálytalan alaprajzú bástyáit.

Az Óvárost vert cölöpsor és széles vizesárok vette körül, a várral cölöphíd kötötte össze. A várost 6-7 m magas, sarokbástyákkal erősített tömésfalakkal védték.

A megerősített Szigetvárt 1556-ban Ali budai pasa ostromolta, de csak a felperzselt Óvárost sikerült bevennie. 1558-ban kezdődött a vár nagyszabású megerősítése. Zrínyi Miklós várkapitánysága idején (1561-1566) alapították az Újvárost is.

Az 1566-os ostrom idején pusztult el középkori kerek torony. A vár bevétele után a török azonnal megkezdte Szigetvár újjáépítését. Előbb a várat erősítik, majd a város középületeit építik meg.

1689-ben foglalják vissza a várat, a török elvonulása után a Vár és az Óváros teljes épségben jut a császáriak kezére. Ekkor építik ki az északi várfal kazamatarendszerét. Az Újváros 1686-ban porig égett.

Pesti = Baranya megye földrajzi nevei. I-II. Pécs, 1982. Szerk.: Pesti János

Molnár József: Szigetvár török műemlékei. Budapest, 1958.

Kováts Valéria: Sziget várának kutatástörténetéhez. JPMÉ 1966., Pécs, 1967. 207-255.

Kováts Valéria: Szigetvár, Bástya u. 3. Rég.Füz. Ser. I. No. 19. 1966. 79.

Kováts Valéria: Török hódoltságkori épület Szigetváron. JPMÉ 14-15. (1969-1970) Pécs, 1974. 156–179.

Gerő Győző: A szigetvári Szulejmán szultán dzsámi. Műemlékvédelem 1966. X. évf. 2. 111-116.

Szulejmán szultán emlékezete Szigetváron. Szerkesztő: Pap Norbert, 2014.

Dombay, J.: Der gotische Grabfund von Domolos. JPMÉ 1956. 104-129.

Nyilvántartott, azonosított régészeti lelőhely:

Szigetvár – Vár (Pesti I. 87./197. Pécs, 1982. 459.)

Lelőhely azonosító: **25179**

Vár, középkor

Erődítés, középkor

Erődítés, török kor

Vízmű, középkor

Fal, középkor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1791-84., JPM Rég. Ad. 1803-84., JPM Rég. Ad. 2052-2004., JPM Rég. Ad. 2175-2007.

Több kisebb régészeti vizsgálatot, építészeti felmérést végeztek a lelőhelyen, de a Vár egészére kiterjedő rendszeres régészeti és műemléki kutatás eddig nem történt: az 1960-1963

között végzett ásatás a **belső vár** területén az ÉNy-i kerek épület alapfalainak kutatására, a belső vizesárok meghatározására, az ÉK-i és ÉNy-i török kori bástya vizsgálata szorítkozott. Az ÉK-i bástyaudvaron, a mai járószint alatt 1-1,5 m mélyen 25x20 m területen függőleges cölöpsorokkal vízszintes gerendaváz – a bástyaudvar fa padlózata – került elő, az É-i várfal mentén függőleges cölöpsorokat figyeltek meg.

Az ásatók szerint a középkori vár magja a jelenlegi vár területén kívüli is húzódott

Kováts V. – Papp L. ásatási jelentése, 1960., Kováts V. jelentése, 1963. JPM Régészeti Adattár: 1791/84

1568-ban épült a ma is álló Szulejmán szultán dzsámi. (Pesti I. 87./228. Pécs, 1982. 461.)

Az épület műemléki kutatása 1961-ben kezdődött, Gerő Győző régész munkájának eredményeként állították helyre a dzsámit, a műemléki felújítás 1966-ra fejeződött be.

A vár területén még 1975-ben volt feltárás, 2004. és 2006. évben pedig Gere László végzett megelőző régészeti feltárást a vár É-i kazamatasorában és ÉNy-i bástyájában.

Szigetvár –Vár É-i kazamata 2004. évi ásatása JPM Régészeti Adattár 2052-2004., Kutatási dokumentáció, 2006. JPM Régészeti Adattár 2175-2007.

Irodalom:

Kováts Valéria: Sziget várának kutatástörténetéhez. JPMÉ 1966., Pécs, 1967. 207-255.

Gerő Győző: A szigetvári Szulejmán szultán dzsámi. Műemlékvédelem 1966. X. évf. 2. 111-116.

Érintett helyrajzi számok: 1733, 1732/2

Szigetvár – Cipőgyár (Pesti I. 87/368. Pécs, 1982. 463.)

Lelőhely azonosító: **25181**

Telep általában, késő középkor

Telep általában, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1789-84., JPM Rég. Ad. 1780/84., JPM Rég. Ad. 1792-84.

A lelőhely a vasútállomást és a főteret É-D irányban összekötő utca közepe táján, a cipőgyár bejáratától Ny-ra 30-50 m, a jelenlegi katolikus plébániatemplom Ny-i oldalától mintegy 50 m távolságra van, ez Szigetvár Óváros Ny-i széle, közvetlenül a várost körülvevő árok mellett.

A lelőhelyet 1955-ben a cipőgyár építési munkái során azonosították: 1955. április 29-én Kun Ede szigetvári múzeumvezető leletbejelentése 3 m mélyen középkori edénytöredékek előkerüléséről a **Neumann cipőgyár** területén, ezt követően 1955. május 10-12-én az épület 3-3,5 m mély alapozását megfigyelve Fehérvári Géza végzett leletmentést. 2 m mélységben égett réteget talált, ami ezen a részen mindenütt megfigyelhető, az égett réteg alatt 2 gödröt tárt fel, ezek betöltéséből több mint 100 török kori lelet került elő (ltsz.: 56.157.1-56.164.1.)

Kováts Valéria jelentése 1961-ben a **Cipőgyár Kultúrotthon** (Pesti I. 87./318. Pécs, 1982. 462.) bejáratánál - a katolikus plébániatemplom, volt török dzsámi Ny-i oldalától 50 m távolságra - ásott 2x2 m, 1,5 m mély aknában tett megfigyeléseiről: a területen XV-XVI. századi virágcserep- és lóhere formájú kályhaszemeket, bárdokat, ágyúgolyó-darabokat találtak. Itt a templom környékének járhatóvá tételére épült, vízszintesen, szorosan egymás mellé helyezett tölgyfákból rakott út maradványa is előkerült, – Evlia Cselebi 1664-ben Szigetvár leírásánál említi, hogy az ingoványos utakat úgy teszik járhatóvá, hogy pallóval fedik, a dzsáminál is tölgyfapallókat raknak, hogy az út ne legyen sáros.

JPM Régészeti Adattár: 1789/84, 1780/84, 1792/84

Jelenleg belterület, részben fedett, a belterületi építkezések miatt erősen bolygatott állapotban.

Érintett helyrajzi számok: 923, 24/2, 25/2, 22/2, 212, 211, 213, 207/4, 205, 206, 208/1, 207/3, 204/8, 207/2, 218, 221, 19/3, 19/1, 19/2, 215/2, 215/1, 18/2, 216, 217, 19/4, 17, 16, 220, 204/2, 204/3, 209/1, 210/1, 210/2, 214/1, 214/2, 209/2, 208/2, 22/1, 32, 40, 195, 193, 1, 2/1,

20, 198/1, 204/5, 192/4, 192/3, 219, 197, 185, 43/15, 44, 37/4, 43/5, 33/5, 33/8, 43/14, 36, 95, 96, 108, 27/2, 26, 25/1, 27/1, 37/1, 35, 13, 15, 203, 192/2, 192/1, 198/2, 204/1, 222, 204/7, 223, 169, 168/2, 171/3, 224, 192/5, 14, 51/1, 51/2, 51/3, 33/7, 161, 106, 162, 175, 174/2, 99, 98, 43/4, 43/10, 43/13, 43/12, 43/11, 43/6, 43/9, 176/1, 177, 176/3, 178, 102, 23, 182, 41/1, 41/2, 179, 180, 100/1, 181/1, 103, 97, 174/1, 173/2, 172, 107, 101, 100/2, 181/2, 28, 29, 38/4, 38/3, 39/2, 39/1, 24/1, 34, 188, 190, 189, 191, 184/2, 184/1, 187, 183, 186, 43/7, 160/2, 173/1, 163/3, 171/7, 171/8, 163/1, 163/2, 149/1, 171/1, 170

Szigetvár - Rákóczi u. 13., Rákóczi u. 9-13., Belvárosi Általános Iskola, Tinódi Lantos Sebestyén Általános Iskola (Pesti I. 87/369. Pécs, 1982. 463.)

Lelőhely azonosító: **25182**

Telep általában, őskor, Árpád-kor, középkor, hódoltságkor, kora újkor

Erődítés, középkor

Erődítés, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1794-84., JPM Rég. Ad. 2653-2010.

1959 szeptemberében a belvárosi általános iskola új szárnyának alapozási munkáinál az árkokban 4–4 méterenként facölöpök nyomát figyelték meg, 30-40 cm mélyen már paticsfoltokat, 120 cm mélységben pedig paticsomladékot találtak. Nagy mennyiségben előkerült kerámiatöredék közül csak néhány középkori és hódoltságkori edény töredéke jutott a szigetvári múzeumba (ltsz.: 59.56.1 – 59.56.36.).

Kováts Valéria jelentése JPM Régészeti Adattár: 1794/84.

Az iskola épületének újabb, 2010. évi bővítését megelőző régészeti feltárás során több sorban, többször megújított, átépített paliszád (cölöpfal) nyomát sikerült dokumentálni. Az Óvárost kerítő védművek közül a legkorábbiak nagyméretű cölöpnymokkal a középkorra datálhatóak az alapárkokban megtalált kerámiatöredékek alapján. A falat még a középkorban többször megújították, egy periódusban több falszakasz is húzódott a területen. A hódoltságkorban átépítették kettős oszlopsorral, melyek közét feltöltötték az alapárokból kitermelt földdel. A cölöpök ez esetben kisebb átmérőjűek voltak, és a kerítőfal egyes részein megszenesedett állapotban maradtak fenn. A fal valamikor a török korban leégett, a kettős alapárok mellett az erősséghez tartozó, s annak pusztulása során leomlott, égett paticsos rész jelentkezett. Az árok és a cölöplyukak betöltéséből hódoltságkori magyar és török edénytöredékek kerültek elő.

A területen őskori – középső bronzkori és Árpád-kori gödröket is találtak, betöltésükben állatcsontokkal és kerámiatöredékekkel.

Bertók Gábor és Hancz Erika ásatása, 2010. JPM Régészeti Adattár 2653-2010.

A terület beépített, ill. részben fedett, az építkezések miatt erősen bolygatott állapotban.

Érintett helyrajzi számok: 20, 32, 221, 219

Szigetvár - Rákóczi u. 18., Zrínyi Miklós Szakközépiskola és Gimnázium, volt „Rezső” Polgári Fiúiskola (Pesti I. 87/386. Pécs, 1982. 464.)

Lelőhely azonosító:

Telep általában, középkor, kora újkor

Erődítés, középkor

Erődítés, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 2653-2010.

A kb. 400 m² –en végzett megelőző régészeti feltárást az iskola tervezett bővítése indokolta, az ásatás során 26 régészeti objektum, helyenként kevés középkori kerámiát is tartalmazó, török korra keltezhető régészeti réteg, gödör és árok, ill. cölöpsor került elő.

A terület beépített, ill. részben fedett, az építkezések miatt erősen bolygatott állapotban.

Érintett helyrajzi számok: 41

Szigetvár - Zárda u. 3. (Pesti I. 87./323. Pécs, 1982. 463.)

Lelőhely azonosító: **25183**

Telep általában, késő középkor, török kor

Út, török kor

Vízmű, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1854-86.

A lelőhelyen késő középkori és török kori település, út és vízmű (kút) maradványa. 1984-ben leletmentés keretében részlegesen feltárássra került: a 65x35 m területen munkagéppel végzett földkitermelés minden régészeti jelenséget megsemmisített, csak a metszETFalak felmérésére nyílt lehetőség. A Rókus utca felőli oldalon középkori és hódoltság kori települési réteg húzódik és egy cölöpszerkezet figyelhető meg: függőlegesen álló cölöpök között lefektetett gerendákból álló út maradványa. A Zárda utca felőli oldalon talált kútból a jellegzetes hódoltság kori kerámiadarabok mellett egy duda fa sípja is előkerült.

Kárpáti Gábor és Nagy Erzsébet leletmentése, 1984., JPM Régészeti Adattár: 1854/84

A terület beépített.

Érintett helyrajzi számok: 198/1

Szigetvár - Zárda u. 2., Ferences rendház (Pesti I. 87./325. Pécs, 1982. 463.)

Lelőhely azonosító: **25184**

Bizonytalan jellegű lelet, török kor

Templom, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1790-84.

Az egykori Ferences rendház, volt Úttörőház kertjében 1959-ben épület alapozása közben török kori épület – dzsámi - maradványa, paticsomladéka került elő: a Memi vagy Hadzsi Hüszejn dzsámi állt a parcellázott és beépített területen. Már 1957-ben is került elő innen hódoltság kori kerámia, bronz tál, bronz gyertyatartó. (Itsz.: 58.140.1 – 58.153.1., 59.27.1 – 59.31.1.)

A kert K-i szélén volt az egykori Óváros K-i szélének vizes árka, az árok betemetve, feltöltve még a mai napig is kivehető.

JPM Régészeti Adattár: 1790/84

A terület beépített, ill. részben fedett, az építkezések miatt erősen bolygatott állapotban.

Érintett helyrajzi számok: 193, 194.

Szigetvár - Széchenyi utca (Pesti I. 87/258. Pécs, 1982. 461.)

Lelőhely azonosító: **25185**

Temető általában, ismeretlen kor

Temető XVII-XVIII. sz.

Forrás: JPM Rég. Ad. 1800/84.

Szigetvár, Széchenyi utca teljes hosszában, az út D-i szélén húzott vízvezeték árokban tett megfigyelések: a **Széchenyi utca 42-54. sz.** közötti szakaszon a vízvezeték árokban, 80 cm mélységben, emberi csontokat találtak – a sírok ahhoz a XVII-XVIII. századi temetőhöz tartoznak, melyet egy 1810-ből való térkép még felvett a Széchenyi utcától D-re, a konzervgyártól Ny-ra mintegy 200 m² területen. **Arról az 1959-ben végzett temetőásatásról, amelyet Kováts Valéria az 1963-ban készített helyszínrajzon jelzett, nincs adatunk.**

Kováts V. jelentése, 1963.

JPM Régészeti Adattár: 1800/84

A terület beépített, ill. részben fedett, építkezések miatt erősen bolygatott állapotban.

Érintett helyrajzi számok: 1277, 1281, 1282, 1285, 1286, 1703, 1283/1, 1284/2, 1287, 1698, 1699, 1697/2, 1697/1, 1696/2, 1696/1, 1704/4, 1704/7, 1713/1, 1704/5, 1702/2, 1502/1,

1502/3, 1502/2, 1700, 1701, 1256/3

Szigetvár – Konzervgyár (Pesti I. 87./367. Pécs, 1982. 463.)

Lelőhely azonosító:

Temető általában, ismeretlen kor, török kor (?)

Forrás: JPM Rég. Ad. 1802/84

„A konzervgyár alapozási munkálatai közben 1968-69-ben mintegy 100-150 cm mélységben tömeges sírokra találtak. A sírokban több halott volt, köztük gyermekcsontvázak. A leletet sehol sem jelentették, tekintettel az esetleges munkaleállításra. ... Köztudomású, hogy a konzervgyárral szembeni utcaoldal kertje a várkatonák temetőjéül szolgált. Feltételezhető a mai csontok török eredete.”

Leletbejelentés, JPM Régészeti Adattár: 1802/84

Szigetvár - Széchenyi u. 54.

Lelőhely azonosító: **25186**

Temető általában, őskor - Badeni kultúra

Telep általában, őskor – Badeni kultúra

Forrás: JPM Rég. Ad. 1800/84.

A „Széchenyi utca lelőhely” területére eső lelőhely: 1935-ben a Badeni kultúra leletei kerültek elő a Szigetvár, Széchenyi u. 54. sz. ház alapozásakor. A lelőhelyről csak Kováts Valéria jelentése szól, a leletkörülményeket nem ismerjük. Mivel a hely leírása és a helyszínrajzon történt jelzése nem egyezik, a lelőhely meghatározása is bizonytalan, a lelőhely kiterjedése ismeretlen.

JPM Régészeti Adattár: 1800/84.

Érintett helyrajzi számok: 1286, 1287, 1502/1

Szigetvár - Széchenyi utca - Zrínyi tér – József Attila utca

Lelőhely azonosító: **25187**

Út, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1799/84.

Részben a „Széchenyi utca lelőhely” területére eső lelőhely: a várost K-Ny irányban átszelő 6. sz. főúton, a Széchenyi utca – Zrínyi tér – József Attila utca vonalán vízvezeték árokban hódoltság kori út maradványa fa cölöpökkel, ezeken tölgyfagerendákkal. A jelenlegi járószint alatt 50-70cm mélységben megfigyelhető útszerkezet határa K-en a Zárda utca, Ny-on a Széchenyi utcát keresztbeszelő Almás patak, azaz az Óváros K-i és Ny-i szélé.

Kováts Valéria megfigyelése, 1963.

JPM Régészeti Adattár: 1799/84

A terület beépített, ill. részben fedett, az építkezések miatt erősen bolygatott állapotban.

Szigetvár - Belvárosi templom –Ali pasa dzsámi (Pesti I. 87./320. Pécs, 1982. 462.)

Lelőhely azonosító: **25188, 34570**

Bizonytalan jellegű lelet, török kor

Szórványlelet, késő középkor

Fal általában, újkor

Templom - dzsámi -, török kor

Temető, török kor

Temető általában, újkor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1797/84., JPM Rég. Ad. 1798/84., JPM Rég. Ad. 1795/84., JPM Rég. Ad. 1783/84., JPM Rég. Ad. 1801/84., JPM Rég. Ad. 2147-2007.

1963-ban Kováts Valéria a XVI. században épített dzsámi alapfalai alatt 80-100 cm hosszú és 10-15 cm átmérőjű tölgyfacölöpöket, az alapfalakat tartó pillérsort talált, megfigyelése szerint itt a török kori járószint a jelenlegi járószint alatt alig 40 cm!

JPM Régészeti Adattár: 1795/84, 1798/84

Gerő Győző ásatása, 1968. június 18. – augusztus 31. JPM Régészeti Adattár: 1801/84.

Török kori dzsámi és temető, részben feltárva (1962: JPM Rég. Ad. 1795-84., 1963: JPM Rég. Ad. 1797-84., 1968: JPM Rég. Ad. 1801-84., 2002: JPM Rég. Ad. 2147-2007.)

A terület beépített.

Érintett helyrajzi számok: 1, 6/1, 2/1, 227

Szigetvár - Zrínyi tér (Pesti I. 87/268. Pécs, 1982. 461.)

Lelőhely azonosító: **34570**

Épület általában, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 2147-2007.

Érintett helyrajzi számok: 2/1, 227, 2/2, 313, 2/3, 1, 226/1, 226/2, 6/1, 229/1, 229/2, 228/3, 228/1.

Szigetvár - Vár u. 12. (Pesti I. 87./264. Pécs, 1982. 461.)

Lelőhely azonosító: **28705, 25180**

Bizonytalan jellegű lelet, római kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1782/84.

Építkezés közben nagy mélységben római kori agyagmécse és 2 db edény került elő, a leletkörülményekről semmit sem tudunk.

Leltárkönyvi utalócédula, JPM Régészeti Adattár: 1782/84

Jelenleg belterület, részben fedett, építkezések miatt erősen bolygatott állapotban.

Érintett helyrajzi számok: 250, 230/1, 312/1, 313, 230/2, 254, 346, 347, 345, 344, 300, 319, 303, 304, 302, 252/1, 305, 306, 308, 343, 310, 307, 314, 2/3, 315, 317, 316, 312/2, 252/2, 252/5, 251/1, 252/4, 252/3, 252/6, 242/2, 242/1, 245, 241/8, 241/9, 241/11, 243, 247, 249, 248, 252/10, 252/9, 252/8, 252/7, 241/7, 311, 241/6, 241/10, 239/2, 240, 239/1, 241/4, 231, 241/5, 232/1, 238/2, 238/1, 348, 251/2

Szigetvár - Bástya u. 3. - Török ház (Pesti I. 87./376. Pécs, 1982. 463.)

Lelőhely azonosító: **40301**

Épület, török kor

Az Újvárosban áll az a nyerstégla homlokzatú, téglalaprajzú, egy helyiségből álló épület, amely valaha korániskola volt. Vannak, akik lakóháznak és vannak, akik karavánszerájnak tartják. A kis kétszintes épület régészeti és műemléki falkutatását 1965-ben végezte Kováts

Valéria régész. Az épület műemléki helyreállítása 1966-ban kezdődött. Környezetének régészeti kutatására még nem került sor.

Irodalom:

Kováts Valéria: Szigetvár, Bástya u. 3. Rég.Füz. Ser. I. No. 19. 1966. 79.

Kováts Valéria: Török hódoltságkori épület Szigetváron. JPMÉ 14-15. (1969-1970) Pécs, 1974. 156–179.

A terület beépített, ill. részben fedett, építkezések miatt erősen bolygatott állapotban.

Érintett helyrajzi számok: 102, 90/3, 89/3, 88/2, 93/2, 110, 109/2, 112, 111, 108, 109/1, 114, 115, 113, 121, 116, 120, 117, 105, 106, 104, 103, 228/4

Szigetvár - Alapi Gáspár utca (Pesti I. 87./182. Pécs, 1982. 459.)

Lelőhely azonosító: **25199**

Kőeszköz, őskor

Telep, őskor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1772/84

Alapi Gáspár utca, korábban Horváth Márk utca.

Nyéllyukas kőbalta lelőhelyeként Verborecz Ernő jégvermét említik, az őskori lelőhely pontos helye ismeretlen.

Leltárkönyvi utalócédula, JPM Rég. Ad. 1772/84.

Szigetvár - Püspökkert, Basa utca (Pesti I. 87./223. Pécs, 1982. 461.)

Lelőhely azonosító: **25200**

Temető, középkor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1787/84., JPM Rég. Ad. 1788/84.

Az új lakótelep építésénél 3 K-Ny irányú melléklet nélküli sír került elő, egy középkori temető részlete. A temető kiterjedését nem ismerjük.

Kárpáti Gábor leletmentése, 1979., JPM Rég. Ad. 1787/84., JPM Rég. Ad. 1788/84

Szigetvár – Transzformátor telep (Pesti I. 87./167. Pécs, 1982. 459.)

Lelőhely azonosító:

Település, őskor

Forrás: Szigetvár – Hobol ivóvízminőség javító program - Előzetes Régészeti Dokumentáció, Készítette a MNM-NÖK a JPM bevonásával, 2013., lelőhely-bejelentő adatlap (RL-11)

Régészeti terepbejárás során előkerült lelőhely Szigetvár település K-i végében, a 6-os főút mellett található transzformátor állomástól Ny-ra, késő neolitikum – Lengyeli kultúra településének nyoma

Térkép: EOV 13-411

y: 555360 x: 079170

Szigetvár – Tópart

Lelőhely azonosító:

Település, késő középkor

Forrás: Szigetvár – Hobol ivóvízminőség javító program - Előzetes Régészeti Dokumentáció, Készítette a MNM-NÖK a JPM bevonásával, 2013., leelőhely-bejelentő adatlap (RL-12)

Régészeti terepbejárás során előkerült leelőhely Szigetvár település K-i végében, a 6-os főút mellett található kis tó partja mellett, késő középkori telepnyom

Térkép: EOV 13-411

y: 555190 x: 079200

Szigetvár – Tűzoltóság

Lelőhely azonosító:

Település, őskor

Forrás: Szigetvár – Hobol ivóvízminőség javító program - Előzetes Régészeti Dokumentáció, Készítette a MNM-NÖK a JPM bevonásával, 2013., leelőhely-bejelentő adatlap (RL-13)

Régészeti terepbejárás során előkerült leelőhely Szigetvár település K-i végében, a 6-os főút mellett található Tűzoltóság mögött, a középső neolitikum idejére tehető település nyoma

Térkép: EOV 13-411

y: 554880 x: 079210

Szigetvár - Török temető (Pesti I. 87./422. Pécs, 1982. 465.)

Lelőhely azonosító: **25191**

Temető általában, ismeretlen kor

Kerámia, őskor - kelta

Forrás: JPM Rég. Ad. 1796/84., JPM Rég. Ad. 1777/84., JPM Rég. Ad. 1638/83.

dr. Salamon Béla gyógyszerész, az egykori Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület főtitkára 1943 augusztusában ásatást végzett Szigetvártól É-ra 2 km távolságra, a kaposvári országút mellett, egy kb. 50 m átmérőjű, ötszögletű 50-60 cm magas kiemelkedésen – a terület É-i részén 4 váz feküdt – mellettük edénycserepek és egész edények voltak, a leletek elkallódtak. Kováts Valéria leletmentése, 1962. JPM Régészeti Adattár 1638/83., JPM Régészeti Adattár 1796/84

Leltárkönyvi utalócédula szerint Szigetvár határa, Török temető dombja leelőhelyen 3 m mélyen kelta edénytöredékek is kerültek elő, a leletkörülményekről közelebbit nem tudunk.

JPM Régészeti Adattár 1777/84

Érintett helyrajzi számok: 079/13, 079/14

Szigetvár külterület, Nyugat

Lelőhely azonosító: **71195**

Telepnyom (felszíni), középkor

Telepnyom (felszíni), újkor

Terepbejárás során azonosított régészeti leelőhely.

Érintett helyrajzi számok: 06/23, 02/1, 04/3, 06/12, 03, 06/13, 06/14, 06/22, 06/11

Szigetvár – Tüskevár, Észak

Lelőhely azonosító: **72561**

Telepnyom (felszíni), vaskor

Telepnyom (felszíni), késő középkor

Terepbejárás során azonosított régészeti lelőhely.

Érintett helyrajzi számok: 09/7, 09/5, 09/6

Szigetvár – Biltrovina dűlő (Pesti I. 87./456. Pécs, 1982. 466.)

Lelőhely azonosító: **72563**

Telepnyom (felszíni), bronzkor

Telepnyom (felszíni), vaskor

Telepnyom (felszíni), középkor

Terepbejárás a tervezett, Szigetvárt elkerülő út nyomvonalán, 2007. október 30-án.
425x325 m kiterjedésű lelőhely, őskori (bronzkor, vaskor) és középkori telepnyom.

Érintett helyrajzi számok: 0121/8, 0124, 0123, 0122, 0136/3, 0121/2

Szigetvár - Kápolna feletti dűlő

Lelőhely azonosító: **84357**

Temető, török kor

Terepbejárás során azonosított régészeti lelőhely.

Érintett helyrajzi számok: 0165/5, 0165/4, 0165/6, 0174/16, 0174/15, 0174/14, 0174/11,
0174/12, 0174/13, 092/13, 092/12, 092/10, 092/11, 0100/2, 092/9, 092/8, 092/7

Szigetvár – Gonás (Pesti I. 87./467. Pécs, 1982. 466.)

Lelőhely azonosító:

Telepnyom (felszíni), őskor

Telepnyom (felszíni), római kor

Út (?), római kor

Telepnyom (felszíni), középkor

Terepbejárás során azonosított régészeti lelőhely.

A szigetvári kemping északi határában lévő szántóföldön szántás után őskori pattintott kőeszköz, római kori kerámia és érem, valamint középkori kerámia került elő.

Szigetvár –Basakút (Pesti I. 87./x. Pécs, 1982. xxx.)

Lelőhely azonosító:

Telepnyom (felszíni), őskor – késő bronzkor

Telepnyom (felszíni), római kor

Telepnyom (felszíni), középkor

Terepbejárás során azonosított régészeti lelőhely: szántás után őskori, római kori és középkori kerámia került elő. Késő bronzkori telep, római kori település és középkori falu maradványa.

A terület jelenleg mezőgazdasági művelés alatt áll.

Szigetvár - Turbékpuszta (Pesti I. 87./431. Pécs, 1982. 465.)

Lelőhely azonosító: **25192**

Sír, ismeretlen kor

Szórványlelet, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1793/84., JPM Rég. Ad. 2654-2010.

Szigetvártól ÉK-re a Turbékpuszta felé vezető út mentén, lapos területből kiemelkedő dombon, az útelágazástól 600 m, a tsz istálló ÉK-i sarkától Ny-ra 15 m távolságra 1961-ben földmunka közben egy emberi váz maradványát és két ágyúgolyó töredékét találták.

A hagyomány szerint 1566-ban a török haderő itt táborozott, a terület a várostrom körzetébe tartozott.

Kováts V. jelentése, 1961. JPM Régészeti Adattár: 1793/84

2010 októberében egy tervezett beruházást megelőző örökségvédelmi hatásvizsgálat keretében Kovaliczky Gergely régész végzett előzetes régészeti kutatást: geofizikai mérést, próbafeltárást az egykori tehenészet területén. Bár régészeti lelőhelyre utaló nyom - régészeti jelenség vagy lelet - nem került elő, a kutató szerint régészeti lelőhely jelenléte teljes körűen nem zárható ki, mivel az előzetes régészeti kutatás csak a terület egy részén volt lehetséges. Amennyiben a területen mégis található lelőhely, úgy az a korábbi építkezések miatt feltehetően erőteljesen bolygatott állapotú.

Régészeti hatástanulmány Szigetvár 0105/2 hrsz. terület beépítéséről, 2010. október 28. JPM Régészeti Adattár: 2654-2010.

Érintett helyrajzi számok: 0105/2, 0111/1, 0104

Szigetvár - Turbék (Pesti I. 87./431. Pécs, 1982. 465.)

Lelőhely azonosító: **25221**

Sír általában, ismeretlen kor

Vár, török kor

Templom, török kor

Templom általában, újkor

Sír általában, újkor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1638/83.

A trapéz alakú, palánkszerű erősség falait két kisebb rondella és négy nagyobb bástya védte, háromnegyed részt vizesárok vette körül. Közepén állt az 1566-ban épült türbe, mellette a dzsámi. Közelben derviskolostor és laktanya volt. 1689-ben, Szigetvár feladásakor Turbékot is elhagyták a törökök. A sírkápolnát 1693 tavaszán bontották le, építőanyagát széthordták.

Kováts Valéria rövid ásatása 1971-ben annak tisztázására indult, hogy valóban e helyütt állt-e a szultáni türbe épülete. A kutatási területen csak a bontás – átépítés idején felhalmozott építési törmelék maradványát találta. A mai katolikus templom szentélyében több, helyben talált faragott követ látott. Véleménye szerint a díszes türbe még használható alapozási árkába építették a templomot, így igazolt annak török előzménye.

JPM Régészeti Adattár: 1638/83

Hancz Erika ásatása 2009-ben

Szabó Géza kutatása 2013-ban

„Eddig két ásatást (1971 és 2009) hajtottak végre a területen, valamint alapos geofizikai vizsgálatokat is végeztek, de a kutatásokat végzők nem álltak elő bizonyítékokkal a földrajzi kontinuitás vonatkozásában. A kérdés megnyugtató rendezése még várat magára, valamiféle kutatói szempontból érdekes építési előzmény teljes mértékben nem zárható ki ezen a

területen sem.” Dr. Pap Norbert: A szigetvári Szülejmán-kutatás kezdetei, a 2013-as év fontosabb eredményei. In: Szülejmán szultán emlékezete Szigetváron. Szerkesztő: Pap Norbert, 2014. 23-35., 26. old.

Érintett helyrajzi számok: 0149, 0147, 0103, 0115, 0116, 088, 092/32, 0118/2, 0150, 089, 0117, 091, 090, 092/34, 0148, 092/33

Szigetvár - Turbék, Szőlőhegy

Lelőhely azonosító: **25193**

Szórványlelet, római kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1781/84

Szórvány **római kori leletek** ismertek a területről: szürke agyagbögre, ltsz.: 680, világosbarna agyagpohár, ltsz.: 713
JPM Régészeti Adattár: 1781/84

Szigetvár - Turbék Alsó- hegy

Lelőhely azonosító: **84889**

Telepnyom (felszíni), török

Szigetvár Város Önkormányzata és a török Miniszterelnökségi Hivatal alá tartozó ún. TIKÁ szervezet közös kutatási program keretében végzett terepbejáráson a felszínen intenzív török kori török és balkáni eredetű kerámia anyagot találtak. **„A megtalált és kiterjedésében is meghatározott hódoltságkori település azért egyedülálló, mert a törökök új településeket nem alapítottak, a már meglévőkbe, többnyire nagyvárosokba költöztek be. A település a forrásokban is megjelenő és a Nagy Szulejmán türbe mellett létesült ún. kaszaba (kisváros) lehet, melynek funkciója a türbe, a mellette lévő kaszárnya és kolostor, valamint a zarándokok kiszolgálása, szükség esetén szállással, élelemmel való ellátása volt.”** – foglalta össze a leelőhelyről szerzett ismereteket a kutatást végző régészek egyike, Hancz Erika.

A kaszaba építéstörténetének megállapítására, a türbe pontos lokalizációjára további vizsgálatokra van szükség.

Érintett helyrajzi számok: 3734, 3736/2, 3738, 3739/4, 3731, 3730/2, 3771, 3726/1, 3723/2, 3727, 3728, 3730/1, 3721, 3735/2, 3736/1, 3739/2, 3723/1, 3718, 3719, 3722/2, 3725, 3720, 3722/1, 3722/3, 3724, 3764, 3759/4, 3752, 3751, 3750, 3760, 3749, 3747/4, 3746, 3747/3, 3748/2, 3748/1, 3747/1, 3715/1, 3714/2, 3715/2, **3712/4, 3713/1**, 3711/5, **3710**, 3711/1, **3711/2, 3711/3, 3711/4**, 3716/1, 3716/2, 3706, 3744, 3709, 3708/2, 3707, 3708/1, **3742/1**, 3742/2, 3741/4, 3740, 3747/2, 3717, **3703**, 3704, **3705/1, 30752, 3706, 3707, 3708/1, 3708/2, 3709, 3741/3, 3741/4, 3741/5**, 3705/2, 3739/3, 3741/1, 3705/1, 3745, 3743, 3821/2, 3828, 3842/2, 3841, 3842/4, 3842/1, 3827, 3844, 3843, 3842/5, 3845/2, 3849, 3848, 3846, 3859/6, 3860/2, 3726/2, 3732, 3730/3, 3729/1, 3847/3, 3729/2, 3733, 3735/1, 3845/3, 3845/4, 3737/1, 3860/3, 3822, 3823, 3767/4, 3768, 3767/3, 3767/2, 3824, 3825, 3826, 3753, 3754, 3759/2, 3759/3, 3759/1, 3756, 3758, 3755, 3757, 3737/2, 3739/1, 3714/1

Szigetvár – Zsibót - Domolospuszta (Pesti I. 87./78. Pécs, 1982. 455.)

Lelőhely azonosító:**25189**

Épület, villa, római kor

Sírlelet, V. sz. – keleti gót

Forrás: JPM Rég. Ad. 1805/84, JPM Rég. Ad. 1806/84

1953-ban silógödör ásásakor gazdag női sírt találtak.

A torzított koponyájú váz mellékleteinek helyzetét a találók elbeszélése alapján lehet meghatározni. A koponya két oldalán egy-egy rubin berakásos arany fülbevalót, a nyakban késő római típusú aranyfűst gyöngysort, a mellkason aranyozott ezüst, díszes fibulapárt, a medencén aranyozott ezüst rubinberakásos, állatfejekkel és madáralakokkal díszített csatot találtak. A fiatal nő mindkét karján ezüst karkötő volt.

A terület az V. század második felében (456-473) itt élt keleti gótok szállásterületéhez tartozott. Történeti és régészeti adatok alapján a területünkön egyedülálló domolospusztai sírleletet a legtöbb kutató az V. század második felére keltezi és keleti gótnak véli.

Kiss Attila hitelesítő ásatása megerősítette, hogy a leelőhelyen magános temetkezés lehetett.

Dombay J. feljegyzései a sírleletről, JPM Régészeti Adattár: 1805/84

Kiss Attila hitelesítő ásatása, 1964., JPM Régészeti Adattár: 1806/84

Irodalom:

Dombay, J.: Der gotische Grabfund von Domolos. JPMÉ 1956. 104-129.

1974-ben Mándoki László adatközlője „Zsibót közelében, az által ismert a domolosi aranykincstől sem messze nagy kiterjedésű római városról tud, 20-30 épület helyét tudja megmutatni, ahonnan nagyméretű téglákat szedett ki. A római út közelében ilyen téglákkal fedett sírokat és jól kivehető alaprajzú épületeket látott.”

JPM Régészeti Adattár: 1807/84

2013. december 5-én Gábor Olivér azonosította a leelőhelyet a Domolosi tótól DK-i irányban 500 m, a Botykapeterdi ároktól K-re 200 m távolságra. A leletek – cserepek, tegulák, mézshabarc – intenzitása foltokban jelentkezett, feltehetően az egykori villagazdaság épületeinek helyén. Jelenleg nagyrészt szántó, kisebb részt bokros terület.

Szigetvár - Zsibót (Pesti I. 87./1. Pécs, 1982. 452.)

Lelőhely azonosító:**25190**

Épület, pince, török kor

Forrás: JPM Rég. Ad. 1808/84., JPM Rég. Ad. 1786/84

Zsibót, hrsz.: 1395/2 - Nagy István, Szigetvár, Miklós u. 11. szőlője; az 1979-ben előkerült török kori pince és téglafal helyét eddig nem sikerült azonosítani, a helyszíni szemlét végző Lukácsy Gábor feljegyzése szerint innen 50 m-re 1972-ben került elő egy török kori épület alapfala, - „**Török-rom**” (Pesti I. 87./61. Pécs, 1982. 455.) - a terület sűrű török kori beépítettségére utalnak a környéken számos helyen – pl. Zsibót, Boronkay szőlő - előkerült téglák és épülettörmelékek.

JPM Régészeti Adattár: 1808/84, 1786/84

Szigetvár - Zsibót, Temető

Lelőhely azonosító: **71179**

Telepnyom (felszíni), őskor

Érintett helyrajzi számok: 0191/7, 0193, 0191/6, 0191/1, 0194, 0191/4

Lengyeltóti János a pécsi múzeum „Leletmentés” pályázatára küldött feljegyzésében arról ír, hogy a Domolosra vezető út É-i oldalán van a község ősi temetője, amelynek É-i részét a lakosok ma is „Török temető” néven emlegetik. A temető aránylag meredek dombbal hajlik a K-i oldal aljában húzódó vizenyős rétre.

A temető „török” részében a föld mélyén római őrtorony alapjai vannak, a feltevést régi sírok kőmaradványaival magyarázzák.

JPM Régészeti Adattár 1809/84.

Nyilvántartott, azonosítatlan régészeti lelőhely:

Szigetvár, Ferenc J. u. 30.

Lelőhely azonosító: **25198**

Badeni edénytöredékek kerültek a szigetvári múzeumba. A leletkörülményeket nem ismerjük.

Leltárkönyvi utalócédula, JPM Régészeti Adattár: 1776/84

Szigetvár határa, Görösgal pusztá

Lelőhely azonosító: **25194**

Nádassy Elek egykori birtokán 1900 körül ásatás alkalmával **vonaldíszes, lengyeli, badeni, középkori** edénytöredékeket találtak, ezeket a szigetvári múzeumnak ajándékozták

Leltárkönyvi utalócédula, JPM Régészeti Adattár: 1779/84

Szigetvár határa, Szekérfai dűlő (Pesti I. 87./532. Pécs, 1982. 468.)

Lelőhely azonosító: **25195**

Őskori edénytöredékek, hálónéhezékek Rohsányi Á. kertjéből, előkerülésük körülményét nem ismerjük

Leltárkönyvi utalócédula, JPM Régészeti Adattár: 1775/84

Szigetvár - Csertő

Lelőhely azonosító: **25196**

A területről őskori csonteszközök: 3 db csont ár, 1db agancskapa került a Pécs Városi Múzeum gyűjteményébe: ltsz.: 993, 999.

Leltárkönyvi utalócédula, JPM Régészeti Adattár: 1774/84

Csertő – Szőlőhegy területéről bronz karperec, kis agyagedény (ltsz.: 390, 391.), urnafedő tál, urna, kis bögre –HaA-B (ltsz.: 465) és kora vaskori urnasír lelet: urna, urnafedő tál, kis csésze, fibulatöredék (ltsz.: 470) jutott a Juhász Gyűjteménybe, majd a Pécs Városi Múzeum leltárába.

Leltárkönyvi utalócédula, JPM Régészeti Adattár: 101-75

Dióspusztá

Lelőhely azonosító: **25197**

Határából csiszolt kővésőt említenek.

Leltárkönyvi utalócédula, JPM Régészeti Adattár: 1773/84

A felsorolt őskori leletek előkerülésének körülményeiről semmit sem tudunk, így lelőhelyük nem határozható meg pontosan az adott területi egységen belül.

Dióspusztá – Cseri mező

Lelőhely azonosító:

Település, középkor

É-D irányban húzódó magaslaton, mintegy 500 m hosszan késő középkori település nyoma.
Régészeti terepbejárás, 1997. május 15., JPM Régészeti Adattár: 1871-2003.

Hobol – Sikotai árok (Pesti I. 87./558. Pécs, 1982. 468., Pesti I. 87/740. Pécs, 1982. 472.)

Lelőhely azonosító:

Bronz lelet, római kor

Kocsitemetkezés, római kor

1969-ben a Sikotai árok ásásakor felszínre került bronz szobor, ami római kori kocsi díszítő eleme lehet (Attis keleti isten ábrázolása) és bronz balta, ami talán méltóság- vagy tisztségjelvény.

JPM Régészeti Adattár: 1885-2003

Becefa (Pesti I. 87./91. Pécs, 1982. 457.) területén nincs nyilvántartott régészeti lelőhely.

Régészeti leletek a településről:

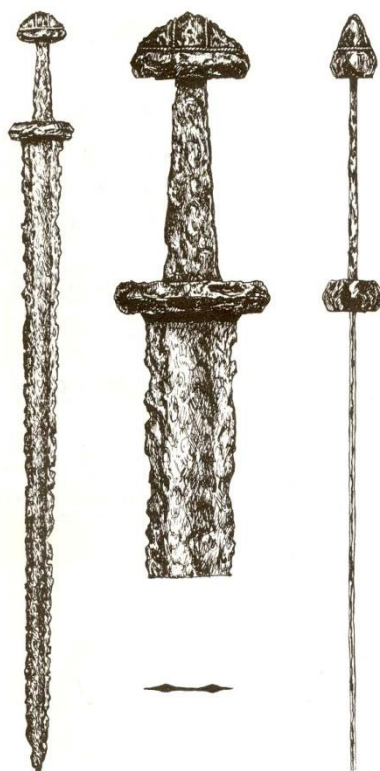
Lelőhely azonosító: **25201-25207**

Szigetvárról, közelebbről meg nem határozható lelőhely(ek)ről a pécsi Városi Múzeum leltárába többek között **őskori** kőpenge agancstokba foglalva, **kelta** vas lándzsahegy, **római kori** bronz érme, vas ekepapucs, kétélű vas nyílhegy, üveggyöngy, hagymafejes bronz fibula, térdfibula, **avar kori** bronz veretek, csatkarikák, pasztagyöngyök, fülbevalók és vas fokos, **középkori és török kori** kályhaszemek, vas kapa, vas kés töredéke került.

Leltárkönyvi és irodalmi utalócédula, JPM Régészeti Adattár: 1778/84., 1783/84.

Páratlan értékű az a kétélű egyenes vas kard, Petersen „T” típusú markolatgombja háromosztású, sodrott drót berakással, melyet Szigetvártól É felé, Mozsgóra vezető országút egyik parcellájában találtak 1910-1914 között. A lelet Hegyessy János főszolgabíró tulajdonában volt, majd Igmándy Hegyessy Géza testőrkapitány ajándékaként jutott a Salamon gyűjteménybe, mely később a szigetvári múzeumba került.

Kora: X. sz. második fele – XI. sz. eleje

Ltsz.: 57.2.1.

A tárgyat a pécsváradi várból 2001-ben ellopták!

Irodalom:

Kiss Attila: Baranya megye X-XI. századi sírleletei. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 1. Bp. 1983. 289-290.

Nagy Erzsébet: Búcsú a fegyverektől. Régmúlt kardok emlékezete. Pécsi Szemle 2002. tavasz 2-3.

Hatáselemzés

A város határában ismert régészeti lelőhely egyike sem azonosítható, területeket külterületen a művelési ág változásával járó bolygatások, a belterület határán a beépítések, közmű- és útépítéssel járó bolygatások veszélyeztethetik. Rendszeres régészeti terepbejárással meg kell határozni a lelőhelyek jellegét és kiterjedését.

Zsibót-Domolospusztá területén, a gazdag gót sír lelőhelye környékén és a Mozsgóra vezető országút mentén, a X-XI. századi vas kard (feltételezett) előkerülési helyén is fokozott figyelmet kell fordítani a földmunkák régészeti felügyeletére.

Szigetvár, Török temető hitelesítő ásatását az ott előkerült kelta leletek indokolják. Szerencsés lenne az erősség szerkezetének és területe beépítésének megismerésére Turbék rendszeres régészeti kutatása is.

A nyilvántartott, azonosítatlan régészeti lelőhelyek kiterjedését sem ismerjük, ezért a lelőhelyekkel szomszédos területek régészeti érdekű területnek minősülnek. A Vár területén földmunka csak megelőző régészeti feltárás után, a földsáncok és a vizesárcok mentén csak régészeti felügyelet mellett végezhető. Az **Óváros** teljes területe, az Újváros Bástya u. - Török ház körüli része, a Széchenyi u. mindkét oldala sűrűn beépített, az itt végzett földmunkák során biztosítani kell a régészeti megfigyelést, a szükséges megelőző régészeti feltárást. Pl. Szigetvár, Vár u. 12. : A jelenleg romos épület bontását követően, - a terület beépítése előtt - a lelőhely kiterjedésének meghatározására biztosítani kell a megelőző régészeti feltárást.

Összefoglalás

Az eddigi kutatások a város belterületén, a Vár és az Óváros területén a török kori emlékek feltárására irányultak. Szigetvár területén – jórészt a külterületeken - őskori, római kori, jelentős keleti gót, avar kori és X-XI. századi leletek is előkerültek, jelezve a térség benépesítésének történetét.

Ma már nehezen lehet rekonstruálni a váron és a városban végzett gyakori építési és javítási munkálatokat. A Vár többszöri átalakítás ellenére is jellegzetesen képviseli a XVI. századi végvárak típusát. Jelenlegi egységes képét háborítatlanul meg is kell őrizni.

Nyilatkozat

Az Örökségvédelmi Hatástanulmány régészeti szakterületi része a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 66. § alapján, az örökségvédelmi hatástanulmányról szóló 4/2003 (II. 20.) NKÖM rendelet szerint készült. Minden javasolt megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi rész készítője a hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezik, szakértői száma: Sz-94/2002.

Nagy Erzsébet
részész-főmuzeológus
Sz-94/2002
JPM Pécs